

Α. Ἄν ὑποθέσωμεν τοὺς κώδικας, ἐξ ὧν μετέφρασαν οἱ Ο'. εἶναι μόνον 150 χρόνων ἡλικίας· καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τὸν μέσον ὄρον τοῦ χρόνου τῆς κοινοποιήσεως τῆς Μασώρας περὶ τὸ 550 σωτήριον ἔτος (εἰσὶ γὰρ οἱ καὶ εἰς τὰ 700 κατὰγουσιν αὐτήν· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τὰ 450 ἐμνήσθη αὐτῆς οὐδείς, οὐδ' ὁ θεῖος Ἱερώνυμος, ὡς ἐν τῷ μνημονευθέντι Γεύματι σημειοῦμεν), ἔπεται, τὸ μὲν κείμενον τῶν Ο'. στηθῆναι ἐν τῇ μεταφράσει, τὸ δὲ τῆς Μασώρας φέρεσθαι ῥέον καὶ παθητὸν, μάλιστα διὰ τὸ εὐπαραχάρακτον τῶν γραμμάτων (ὅρ. τὸ αὐτὸ Γεῦμα Κριτ. Μέρ. Β')., εἰς δεινοτάτους καὶ ἀθλιεστάτους καὶ βαρβαρωτάτους χρόνους τοῦ ἔθνους, περίπου χίλια ἔτη· ὅτε πολὺ φέρει τὸ πιθανόν, ὅτι ἐξώκειλεν εἰς τὰς δειχθείσας καὶ, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ χαλδαϊκοῦ ἀλφαβήτου, εὐπεριστάτους ἀμαρτάδας.

Α. Ταύτην τὴν ὑπόψιν αὐξάνει, ἔνθεν μὲν ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου καθαρότης καὶ διαύγεια, ἔνθεν δὲ τὸ τετραγαγμένον καὶ ἀσαφές τῆς Ἰουδαϊκῆς ῥήσεως « ἐν πάσαις ταῖς θλίψεσιν αὐτῶν οὐ θλίψις. » καίτοι γὰρ τὸ ἐκ θλίψεων λυτροῦσθαι κατὰ συχνὴν ἐπανάληψιν καὶ πολυειδῶς εἰρημένον ἐν ἀπάσῃ τῇ Γραφῇ, οὐδαμοῦ εὐρίσκεται οὕτω καινοπρεπῶς τε καὶ ἀσαφῶς. Ταύτην δὲ τὴν ἀσάφειαν ἐπιβεβαιώσιν καὶ αἱ ποικιλίαι τῶν μεταφράσεων.

Ὁ Λουθῆρος. Wer sie ängstigte der ängstigte ihn auch; und der Engel, so vor ihm ist, half ihnen. « Ὃς αὐτοὺς ἔθλιβεν οὕτως ἔθλιβε καὶ αὐτὸν· καὶ ὁ ἄγγελος, ὡς ὢν ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐβοήθησεν αὐτοῖς. »

ὡς τὸ πρόσωπόν σου, ἢ ἐγὼ τε καὶ ἡ ἀφεντία σου ἢ ἀτός σου. » Καὶ πάντως τὸ 𐤒𐤒𐤑 εὐκόλως, ἂν δύο γράμματα μικρόν τι μακρύνωσι, μεταβάλλεται εἰς τὸ 𐤒𐤒𐤓. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὡς πρὸς τὸ Ἰουδαϊκὸν κείμενον καὶ νόημα, ἀδιάφορον, μόνον δ' ἐρμηνεύει τὴν τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος ἀνάγνωσιν.

φαντικῶς· οὕτω συγχωρήσει καὶ ἡμᾶς προσμένοντας τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας ἡμῶν, ὅταν ἴδωμεν αὐτὸν **μαστίγοφόρον** καὶ **μαστιζοντα**, ὡς ἤδεται αὐτὸς λέγειν, τὴν **Ἐπίκρισιν** τοῦ ἐξ **Οἰκονόμων** **Οἰκονόμου**.

§ 6 Ἐλθωμεν ἤδη καὶ εἰς τὸ καθ' αὐτὸ ὑποκείμενον τῆς παρούσης ἐπιστάσις, ἥγουν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ, εἰ ὑγιὲς τὸ χωρίον ἐν τῇ **Μασωρικῇ** ἀναγνώσει (α), ἢ μή. Ἰδοὺ ἡ ἡμετέρα γνώμη. α'. Πρὸ τοῦ **Μασωρικοῦ** κειμένου ἔχομεν ἀρχαίτατον κείμενον τὸ τῶν **Ο'** διάφορον οὐσιωδῶς (ἐς γε τοῦτο). β'. Ἡ διαφορὰ αὕτη αἶρεται ἐκ μέσου ἄρδην, ἂν μόνον δύο αὐξήσεις γένωνται ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ, ἡ μὲν ἐνὸς μόνου μικροῦ γράμματος, ἥγουν ἀντὶ **רצ** ἂν ἀναγνωσθῇ **רצ**· ἡ δὲ μιᾶς, συλλαβῆς **קא**· ἥγουν ἀντὶ τοῦ **רצ קא** ἀναγνωσθῇ **קא רצ**· ἥγουν ἀντὶ τοῦ **רצ קא**· ἅπερ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς γραφόμενα διδοῦσιν ἀντὶ τοῦ **קצ** « θλίψις » τὸ **קצ** « πρέσβυς » καὶ ἀντὶ τοῦ **רצ קא** « καὶ ἄγγελος προσώπου αὐτοῦ » τὸ, **רצ קא קא** « καὶ ἄγγελος, ἀλλὰ πάντως (μὲν) πρόσωπον αὐτοῦ (αὐτός του) ». Καὶ οὕτω ταύτῃ τῇ μικρᾷ κριτικῇ διορθώσει ἐπανάγεται εἰς ὀρθὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὸ νῦν κείμενον τῆς **Μασώρας**, βεβαιουμένην ἀπὸ τε τὴν εὐόδωσιν τοῦ νοήματος καὶ ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τῶν **Ο'**. Τούτων οὖν οὕτω προτεθέντων ζητητέον πότερον τῶν κειμένων ἀσφαλές. Ἄν γὰρ ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀνάγνωσις φέρῃ τὸ πιστὸν ὡς πρωτότυπος, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν **Ο'** ὡς πολὺ ἔχουσα τὸ πρεσβεῖον καὶ τὸ γεραρόν. Εἰς λύσιν τῆς δυσκολίας ταύτης ζητητέον βοήθειαν ἐκ τῶν κανόνων τῆς κριτικῆς τέχνης.

Α'.

α'. Ἐν ταῖς ἀντιγραφαῖς εὐκολώτερον παραλιμπάνονται γράμματα καὶ συλλαβαὶ ἢ ἐμβάλλονται (εἰμὴ πως κακονόα, ὅπερ οὐκ ἔστι τῆς παρούσης ὑποθέσεως).

(α) **Μασώρα** ἐστὶν ἡ Κριτικὴ τέχνη τῆς Γραφῆς παρ' Ἰουδαίοις, ἥς τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν συντόμως ἐξεθέμεθα. εἰς ἰδίαν περὶ αὐτῆς παρεκβολὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ συντάγματι « **Γεῦμα κριτικὸν τε καὶ ἱστορικὸν τοῦ θεοῦ Γράμματος** » Μέρος Β.

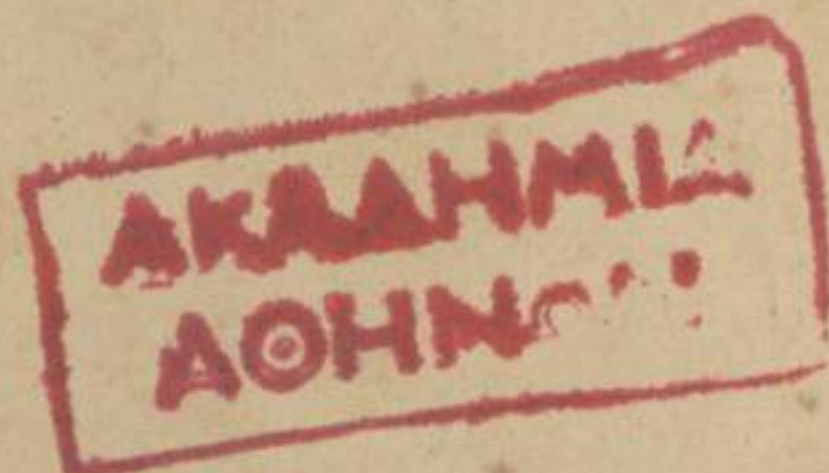
Επαγωγὴν καὶ ἀποδεδειγμένην

3

ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ

Εἰς

ΙΕΡΟΝ ΤΙ ΛΟΓΙΟΝ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

Κατὰ τὰ Πατριαρχεῖα

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Σ. Δομεστίκου, καὶ Θ. Ἀργυράμμου.

1840.

δικίους τοῦτ' ἐστίν, ὅτι ἡ ῥῆσις αὕτη ἐτέρως πως ἔχει ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ κειμένῳ, καθὰ ἀνεφέρομεν. Οἱ γοῦν ἐτερόδοξοι δυτικοὶ χριστιανοί, ὡς μεταχειριζόμενοι ἐκ τοῦ νῦν Ἰουδαϊκοῦ κειμένου μετάφρασιν εἰς τὰς ἐπὶ ἐκκλησίας αὐτῶν ἀναγνώσεις, ἐφιλοτιμήθησαν, ὅπως καὶ ταύτης τῆς ῥήσεως, ἔτι καὶ ἄλλως ἐχούσης, πορισθῶσιν ἐπεχείρημα τῆς Οἰκονομίας. Κατὰ μίμησιν αὐτῶν καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ τινες τῶν ἡμετέρων ἀλλογλώσσων ὀρθοδόξων, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ σεβασμιώτατος Νοβογοροδίας Θεοφάνης Προκοποβίκης, καὶ ὁ αὐτοῦ ἐρανιστῆς Εἰρηναῖος Φαλακόβσκις.

§ 4 Ἐκ τούτων οὖν ὁρμώμενος νῦν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καὶ ὁ ἐν Ἱερομονάχοις Κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης ἐν τῇ ὑπὲρ ἐαυτοῦ Ἀπολογία σελ. 92 συκοφαντεῖ, ὅτι ἡ 'Ρωσικὴ Ἐκκλησία « φρονεῖ . . . ὅτι δὲν μετεφράσθησαν τότε (ἐπὶ Πτολεμαίου) ὅλα τ' ἀπαρτίζοντα αὐτὴν (τὴν Παλαιὰν Διαθήκην) βιβλία, ἀλλὰ μόνον τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωυσέως· φρονεῖ δὲ προσέτι καὶ ὅτι ἡ μετάφρασις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής, καὶ ὅτι διεφθάρη πρὸ πολλοῦ » καὶ πάλιν σελ. 96 « οὕτω κρίνει ἄρα περὶ αὐτῆς (τῆς τῶν Ο'. μεταφράσεως) ἡ κατὰ 'Ρωσσίαν Ἐκκλησία » Καὶ εἰς ἐπιβεβαίωσιν φέρει μάρτυρας τοὺς δύο ῥηθέντας ὑπερβορείους θεολόγους, ὧν τὰ ἐκτάδην ῥητὰ, ὡς περιττὰ ἐνταῦθα, ὁ βουλούμενος ἀναγινωσκέτω ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ὑπὲρ ἐαυτοῦ Ἀπολογία, ἐξ ἧς νοήσει διὰ γλώσσης αὐτοῦ τοῦ κυρίου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, τίνος ἕνεκα τόσον σπερχνῶς καὶ ἀτασθάλως καταλέγει τῆς σεβασμίας τῶν Ο'. μεταφράσεως. Ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα τοσοῦτο μόνον ἐροῦμεν: πρῶτον, ὅτι ἡ τοιαύτη κατὰ τῆς τῶν Ο'. μεταφράσεως γνώμη προσιδιάζει εἰς τινὰς τῶν θεολόγων, ἢ καὶ εἰς οὓς ἐμνημονεύσαμεν. Ἀλλ' ἡ τὴν μίαν ἀγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν διέπουσα ἐν 'Ρωσσίᾳ ἱερὰ ὀρθόδοξος Σύνοδος, κατὰ τὴν ἀρχῇθεν τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας δόξαν, οὐκ οἶδεν ἄλλην μετάφρασιν, ἢ τὴν τῶν Ο'. αὐτὴν καὶ οὐ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὑπὸ τὸ ἴδιον ἐαυτῆς ἱερὸν κῦρος ἐξέδοτο Ἑλληνιστὶ ἢ αὐτῇ ἱερᾷ Σύνόδῳ· οὕτινος δυνάμει, διαβληθεὶς ποτε, ὡς ἔλεγεν, ἀπὸ τοὺς ἐναντίους ἐαυτοῦ, ἀθῶος εἶναι ἐπειρᾶτο πείθειν καθ' ἓνα ἐν τῷ Ψευδωνύμῳ Γερμανῶ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος Θεόκλητος

στως ὁ Εἰρηναῖος δανεισθεὶς, ἐπώλησεν αὐτὸ εἰς τὸν Κύριον Θεόκλητον Φαρμακίδην· ὅστις, ἵνα μεταχειρισθῶμεν καὶ φράσιν τοῦ ἰδίου, ἐκ μηχανῆς θεὸν ἡγούμενος τὸ προσπεσὸν, περιπτύσσεται αὐτὸ ἡδέως. Ἰδοὺ οἱ τοῦ Θεοφάνους Προκοποβίκη παρὰ τῷ κυρίῳ Θεοκλήτῳ Φαρμακίδῃ (α) σελίδι 92 ἀναφερόμενοι λόγοι· «διότι πρῶτον Ἰώσηπος ὁ Φλαύιος καὶ ἀρχαιότατος καὶ ἐπὶ παιδείᾳ δοκιμώτατος Ἰουδαῖος ἐν τῷ προομίῳ τῶν ἑαυτοῦ ἱστοριῶν περὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Ο΄. διερμηνεῖς δὲν μετέφρασαν ἐπὶ Πτολεμαίου ὅλην τὴν Παλαιὰν Διαθήκην οὔτε ὅλα τὰ βιβλία, ἀλλὰ μόνον τὰ νομικά· τουτέστι ΜΟΝΗΝ ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΝ. » Ὁ Προκοποβίκης μ' ὅλον τοῦτο δοκεῖ ἐνδοιάζων πῶς εἰς τὸ πρᾶγμα, διὸ καὶ προστίθασι (κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ αὐτοῦ κυρίου Θεοκλήτου Φαρμακίδου). « Ἐάν δὲ τοῦτο ἦναι ψευδές, εἶναι ἄπορον τῶντι πῶς τοιοῦτος ἀνὴρ, καὶ ὅχι πολλὰ μακρὰν τῆς ἡλικίας τοῦ Πτολεμαίου ἀπέχων, πάντως ὅλων τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων ἀρχαιότερος (διότι ἠκμαζεν ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν ἱερο-

(α) Ἐπεθύμουν τὸν Κύριον Θεόκλητον Φαρμακίδην ἀκριβέστερον μεταφραστὴν μάλιστα εἰς τὰ καίρια τῶν διενέξεων αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἡ μαρτυρία, ἐξ ᾗν σεσημειώκαμεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀνεκδότῳ ὑπομνήματι « Διεκδίκησις τοῦ Η. κεφ. τῶν Προλεγ. τῆς Ἐπιτ. μ. τῆς Θεολογίας ὑπὸ Εἰρηναίου Φαλκόβσκη § 64) ». Ὁ συντάκτης λέγει *Etiam si patres alibi titubent.* ὁ κύριος Θ. Φαρμακίδης μετεφράζει « καὶ ἂν οἱ πατέρες ἔστιν ὅπου σφάλλωσι, δὲν πρέπει ὅμως κτλ. » Ἀλλὰ τὸ *titubo* ὅτι οὐσιωδῶς διακρίνει τοῦ *errare* τοῦ ἀντιστοιχοῦντος εἰς τὸ ἡμέτερον κοινὸν σφάλλω, οὐδεὶς ἀγνοεῖ· τὸ *titubo* σημαίνει παραδρομὴν γλώσσης, παραδρομὴν βήματος ἐν ὀλισθήματι, ἢ ῥηθὲν τι ἀστηρίκτως καὶ ἀμφιῤῥεπῶς καὶ κεκινδυνευμένως· ὥστε ἡ ἀληθὴς μετάφρασις ἂν εἴη, « ἔτι καὶ ἂν τυχὸν ὀλισθαίνωσί που, ἢ κεκινδυνευμένως ἐκφράζονται οἱ πατέρες πάλιν κτλ. » διὰ τί οὖν ὁ κύριος Θεόκλητος τὸ οὕτως αἰδημένως ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως οὕτω παραδόξως μετεφράζει, αἰχμαλωτιζόμενος ἐπὶ τὸ χεῖρον τὸν τοῦ συγγραφέως νοῦν, ἵνα δουλεύσῃ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ὑποθέσει; Πάλιν ὁ Εἰρηναῖος λέγει *non temere etiam erroris arguendi sunt (patres scilicet).* ἡ αὐτοῦ ἀγνοσύνη μετεφράζει « καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματα αὐτῶν (ἡγουν τῶν Πατέρων) δὲν πρέπει νὰ ἐλέγχωνται προπετῶς τοῦ συγγραφέως καὶ νοῦντος καὶ λέγοντος πᾶν τούναντιον, ἡγουν· μὴ αὐθαδέως (ἢ ἀπερισκέπτως) ἐλέγχειν αὐτοὺς ὡς δῆθεν σφάλλοντας. » Τὸ *arguo te erroris* ἀντιστοιχεῖ τῷ Ἑλληνικῷ διώκω σε σφάλματος, ἢ ἐλέγχω σε ὡς δῆθεν σφάλλοντα· πόθεν ἄρά γε παρακινηθεὶς ὁ κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης μετέφρασεν οὕτω; μὲν ἀπὸ τῆς ὑφ᾽ ἡμῶν λόγου· ἀλλ' ἂν προσεῖχεν εἰς αὐτὴν, εὐκόλως μάλιστα· ἂν ὠδηγεῖτο ἢ καὶ διωρθοῦτο ἀπὸ τοῦ *temere* (οὐθαδέως ἢ ἀπερισκέπτως), ὅπερ ἂν ἦν καὶ εἰς αὐτὸν ἐν τῇ παρούσῃ ὑ-

β'. Τὰ ἐνταῦθα παραλειφθέντα ἔχουσι καὶ λόγους ἰδίους ἵνα πά-
θωσιν, ὅπερ ἔπαθον· τὸ μὲν γὰρ ἡ ἐν τῷ Χαλδαικῷ ἀλφαβῆτῳ αὐτό τε
οἶκοθεν σμικρὸν, ὅθεν καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ὡς ἐπὶ τι σμικρότατον
ῥηθὲν « Ἰῶτα ἐν κτλ. » (Ματθ. Ε. 18.) καὶ εὐκολώτατα παραλιμπά-
νεται ἢ καὶ συγχέεται μετὰ τῆς ἀρεστερᾶς κεραίας τοῦ **Υ** μάλιστα
εἰς χειρόγραφα λεπτογεγραμμένα καὶ πυκνογεγραμμένα, οἷά τ' ἐφέρον-
το κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συντάξεως τῆς Μασώρας, οἷόν θ' ὁμολογεῖ
γεγονέναι καὶ ὅπερ μετεχειρίζετο ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος, ὅστις ῥητῶς λέ-
γει, ὅτι μόλις ἀνεγινώσκετο ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἡμέρας (Prolegom. cap
XX. in Ezechiel.)· ὡς ἂν δηλονότι ἐγράφετο **קח**, ὅθεν εὐκόλως ἂν
μετέπιπτεν εἰς τὸ **קז**. Τὸ δὲ **קח** διὰ τὸ προηγούμενον καταληκτικὸν
קח καὶ κατὰ παραδρομὴν ῥᾶστα ἂν παραλειφθεῖη, καὶ κατὰ ἀμάθειαν
ἀντιγραφέως, οἰομένου ἐπανάληψιν γραφικὴν τὴν δευτέραν συλλαβὴν·
μάλιστα διότι οἱ ἀρχαῖοι οὐ κατὰ διαστολὴν λέξεων ἔγραφον οὕτω,
VINII KA KALMV, ἀλλὰ συνεχῶς, οὕτω, **VINIHKAKALMV** (Γεῦμ.
Κριτικ. καὶ Ἱστορ. τοῦ θείου γράμ. Μέρ. Β'). Ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι κατὰ τὴν
κριτικὴν ταύτην θεωρίαν, ὅσον ἂν εὐκόλως παρελείφθη τὸ **קח** ἐν τῷ
κώδηκι, ἐξ οὗ ἡ Μασώρα, τοσοῦτο καὶ εὐκόλως ἂν εἰσεπήδησεν ἐκ
τοῦ προηγηθέντος κειμένου εἰς τὸ παρὰκτιὸν τοῦτο ἐν τῷ τῶν **Ο'**
κώδηκι· ὅθεν ὁ λόγος ἐκατέρωθεν ἴσος· πιθανόν. Πλὴν ἐπειδὴ ἡ μὲν
παρουσία αὐτοῦ εὐοδοῖ τὸν νοῦν, ἡ δ' ἀπουσία αὐτοῦ σκοτίζει παντά-
πασι τὸ χωρίον, ὅπερ πάλιν φωτίζεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ,
εὐρισκομένου καὶ ἐν κώδηκι πρεσβύστῳ — τῷ τῶν **Ο'**. ὁ λόγος οὐκ ἔτι
ἴσος ἐκατέρωθεν· διὰ τοῦτο λέγομεν μέρος εἶναι τοῦ ἀπταίστου κει-
μένου ἀπαραίτητον τὸ **קח**, ἢ ὅ,τι ἂν θέλῃς ἄλλο συνώνυμον μόριον.
Τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ **י**. (α)

(α) Ἐν ᾧ τι βέβαιον περὶ τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος· ἡ-
γουν τοῦ « ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτούς. » Εὐκόλως ἂν καὶ τὸ **יחיה** ἤμαλλεν εἶ-
ναι ὑποπτον, ὡς μεταπλασθὲν ἐκ τοῦ **יחיה** ἡγουν πρόσωπον ἢ ὅ τις Κυρίου. Καί τοσοῦ-
το μᾶλλον ὅτι ἐν παλαιῷ ἰδιώματι λέγεται ἐπὶ τιμῇ **יחיה** σὺ. ὡς ἂν εἴαγες ἡ εὐγενία
σου ἢ καὶ ὡς λέγουσιν οἱ Τούρκοι Χαζρετίν. ὅθεν ἐν τῷ Ἰωβ λγ 6. **יחיה ויחיה** « ἐγὼ τε

σολύμων· ἦτον καὶ αὐτὸς ἀρχηγὸς λαοῦ, καὶ μέγα μέρος τῆς συμφο-
 ρᾶς) ἦτόν ποτε δυνατὸν ἢ ν' ἀγγοῇ περὶ τοιούτου πράγματος, ἢ ἀ-
 συλλογίστως νὰ ἐκφρασθῇ; » Πλὴν αὐτὸς τε καὶ ὁ Φαλκόβσκη, καίτοι
 μὴ πάντα συγγνωστέοι διὰ τὸ ἀνστάτως παραδέχεσθαι αἰρετικῶν
 ἀνδρῶν κρίσεις ἐσφαλμένας· ὅμως γοῦν, ὡς μὴ εἰδότες (ἢ καὶ ἀκριβῶς),
 τὴν Ἑλληνίδα, συγχωρητέοι πως. Ἀλλ' ὁ κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης
 γράφων ταῦτα, πῶς δὲν ἤπλωσε τὰς χεῖράς του εἰς τὸν Ἰώσηπον, ὅ-
 πως ἴδῃ ἐν αὐτῷ τῷ προοιμίῳ. « Κάμαυτῷ δὲ πρέπει ἐνόμισα τοῦ
 μὲν ἀρχιερέως μιμεῖσθαι τὸ μεγαλόψυχον, τῷ δὲ βασιλεῖ πολλοὺς ὁ-
 μοίους ὑπολαβεῖν καὶ νῦν εἶναι φιλομαθεῖς· οὐδὲ γὰρ πᾶσαν ἐκεῖνος
 ἔφθῃ λαβεῖν τὴν ἀναγραφὴν· ἀλλ' αὐτὰ μόνα τὰ τοῦ Νόμου παρέδωσαν
 οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. » Ἡ γραμματι-
 κὴ καὶ ἡ λογικὴ ἀνάλυσις τοῦ χωρίου εὐκολωτάτη καὶ εἰς τοὺς ὅπως-
 οὖν εἰδόμενος τὰ Ἑλληνικά· πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι εἰς ἓνα τῶν δύο, οὗς
 φθᾶς ὠνόμασεν ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρεται τὸ, ἐκεῖνος, πασίδηλον· ἀδιάφο-
 ρον δ' ἐν τῷ νῦν ἡμετέρῳ λόγῳ εἰς τίνα, ἤγουν εἰς τὸν Ἀρχιερέα αὐ-
 τὸν, ὡς βούλεται ὁ τὰς πέντε διατριβὰς εἰς τὴν κατὰ τοὺς Ο'. ἐκ-
 δοσιν τοῦ Δανιὴλ παραρτήσας (*Dissertat. III. § 16*), ἢ εἰς τὸν
 Βασιλέα, ὡς οἱ πλείους, καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα γνώμη (Γεῦμα Κριτικόν τε
 καὶ ἱστορικὸν τοῦ θείου Γράμματος· μέρος Β'). Εἶτα δὲ τὸ, « οὐκ
 ἔφθῃ λαβεῖν πᾶσαν τὴν ἀναγραφὴν παρὰ τῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πεμ-
 φθέντων σημαίνει μὲν α. ὅτι τὸ σχέδιον καὶ τὸ ἔργον τῶν εἰς Ἀλε-
 ξάνδρειαν πεμφθέντων ἦν πᾶσα ἡ ἀναγραφὴ β. ὅτι ὁ πέμψας, ἢ ὁ
 πρὸς ὃν ἐπέμφθησαν (αὐτὸς προσωπικῶς) οὐκ ἐπρόφθασε λαβεῖν πᾶ-

ποθέσει σωτήριον παράγγελμα, καὶ ἀπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα περὶ προσυχῆς παραγγέλματος
Sed videndum prius an non possint dicta eorum commode explicari. » τηρητέον δὲ
 πρότερον μήπως δύνωνται τὰ ῥητὰ αὐτῶν καταλλήλως ἐρμηνευθῆναι » Ἀλλὰ καὶ τὸ *er-
 roris* πτώσεως ἐνικῆς γενικῆς, ὡς φέρει ὁ πρὸς τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου τοῦ
 ἀπὸ Σιναίου χορηγηθεὶς μοι τύπος τοῦ Φαλκόβσκη ὁ ἐν Μόσχᾳ τῷ αἰῶ. ἀνεγνωσμένον,
 ἐν τῇ ἐκδόσει, ἦν μαρτύρεται, ἢ καὶ ἐπίτηδες μεταβεβλημένον εἰς πληθυντικὴν ὀνομαστι-
 κὴν *errantes* ἡλικίης ἀμουσίας τεκμήριον, αὐτὸς ὁ κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης
 διδασκέτω.

ψις, καὶ ἄγγελος προσώπων αὐτοῦ ἔσωσεν αὐτοὺς διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην καὶ διὰ τὴν συγκατάβασιν αὐτοῦ, αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς » κτλ.

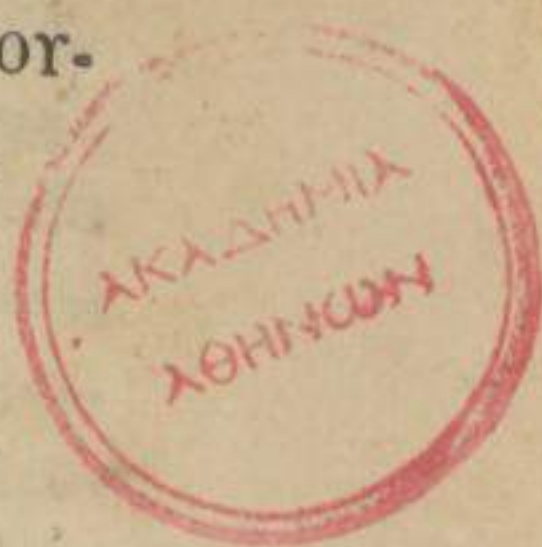
Τοῦτο τὸ χωρίον οἱ Ο΄ μετέφρασαν οὕτω.

Τὸν ἔλεον Κυρίου ἐμνήσθην, τὰς ἀρετὰς Κυρίου ἐν πᾶσιν, οἷς ἡμῖν ἀνταποδίδωσι. Κύριος Κριτὴς ἀγαθὸς τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ἐπάγει ἡμῖν κατὰ τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν, οὐχ ὁ λαός μου; τέκνα οὐ μὴ ἀθετήσωσι καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ἐκ πάσης θλίψεως αὐτῶν. Οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς καὶ φεῖδεσθαι αὐτῶν. αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς, καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς, καὶ ὤψωσεν αὐτοὺς πᾶσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. κτλ. (Ἐκ τοῦ τῆς Ῥώμης Κώδικος.)

§ 2 Τὰ σημανθέντα λόγια ἐν τῷ Ἑλληνικῷ δεκνύουσι τὴν ἄμεσον καὶ προσωπικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεοῦ τὴν γενομένην τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐξ Αἰγύπτου λύτρωσις ἐγένετο ἐμμέσως, ἡγουν διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἡ Ἐκκλησία τὰς τοιαύτας θεσφάτους ῥήσεις προσωπικῆς ἀντιλήψεως ἀναφέρει δικαίῳ τῷ λόγῳ εἰς τὴν διὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἧς τύπος ἦν ἡ ἐν Αἰγύπτῳ δουλεία καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐλευθερία· τῶν τοιῶνδε ῥήσεων ἐστὶ καὶ ἡ προτεθεῖσα. Διττῶν γὰρ ὄντων ἐν τῇ Γραφῇ τῶν ἀποστελλομένων· ἡγουν Προφητῶν ἢ Ἀγγέλων τῶν ὄντων λειτουργικῶν πνευμάτων « πρὸς διακονίαν ἀποστελλομένων διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. » (Παῦλ. Ἑβρ. α'. 14), ἐνταῦθα ἡ Γραφή λέγει, ὅτι εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος λύτρωσιν οὔτε πρέσβυν (ἡγουν προφήτην), οὔτε ἄγγελον μετεχειρίσθη ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτὸς (προσωπικῶς) ἐγένετο σωτὴρ αὐτῶν. Καί μοι δοκεῖ ταύτην μάλιστα τὴν προφητικὴν ῥῆσιν αἰνίττεσθαι καὶ τὸν ἱερὸν Ματθαῖον (α'. 21.) « καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. »

§ 3 Οἱ γραφικοὶ οὗτοι λόγοι πάντως μὲν ἰσχυρώτατόν εἰσιν ἐπιχειρημα κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπιστούντων τῇ τοῦ Θεοῦ προσωπικῇ ἀντιλήψει· πλὴν τὸ ἀντιπίπτον ὡς πρὸς τοὺς Ἰου-

ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΛΗΘΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΡ' ΙΟΥ-
ΔΑΙΟΙΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΣΑΪΟΥ Κεφ. ξγ.

§ 1.

• חסדי יהוה אזכיר תהלותי הוה כעל כל אשר-גמלנו
יהוה ורב-טוב לבית ישראל אשר גמלם צרחמיו וכרב חסדיו:
ויאמר אֶת-עַפִּי הִפֵּה בָנִים לֹא יִשְׁקְרוּ וַיְחִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ:
בְּכֹל-צָרָתָם לֹא צָר וּמִלֵּאף פָּנָיו הוֹשִׁיעֵם כִּאֲהֲנָתוֹ וּבַחֲמִלָתוֹ
הוּא גָאֵלָם • κτλ.

• Η λεκτική μετάφρασις αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀκριβεσ-
τάτην καὶ λεκτικωτάτην μετάφρασιν τοῦ Μοντάνου.

• « Miserationes Domini memorare faciam, laudes Domini
quasi super omnibus, quæ reddidit nobis Dominus, et
multitudinem boni domui Israel, quod reddidit eis secundum
misericordias suas, et secundum multitudinem miserationum
suarum; et dixit vere populus meus ipse, filii non mentientur.
Et factus est eis in salvatorem; in omni angustia eorum non
angustia, et angelus facierum ejus salvos fecit eos, propter
dilectionem suam, et propter indulgentiam suam ipse
: edimit eos. » etc.

• Η ἐκ τοῦ Λατινικοῦ λεκτικὴ μετάφρασις.

• Τῶν ἐλεῶν Κυρίου ὑπομνήσω, τοὺς αἴνους Κυρίου ὥσπερ ἐπὶ πᾶσιν,
οἷς ἀνταπέδωκεν ἡμῖν Κύριος, καὶ πληθὺν καλοῦ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ὃ
ἀνταπέδωκεν αὐτοῖς κατὰ τὰς εὐσπλαγγνίας αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ πλῆ-
θος τῶν ἐλεῶν αὐτοῦ καὶ ἔφη, ἀληθῶς λαός μου οὗτοι, υἱοὶ οὐ ψεύ-
σονται καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτῆρα ἐν πάσῃ θλίψει αὐτῶν οὐ θλί-

οὔτε ἀντίληψιν οὔτε ἐπίληψιν προσώπων ἢ ἐκδόσεων γραφικῶν προσ-
 θέμην σκοπὸν εἰς τὴν Κριτικὴν τυχόντην Ἐπιστασίαν· ἀλλ' ἀπλῶς τὴν
 ἔκθεσιν τῆς ψιλῆς ἀληθείας καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀμαρτήματος ἢ
 τοῦ ψεύδους, ἔσγε τὰ ἀναφερόμενα κεφάλαια· εἰδέπως ὀνομάτισά τινας,
 ἐποίησα τοῦτο, ὅπως ἀποδώσω εἰς ἕκαστον τὰ οἰκεία, ὁμολογῶν, ὅτι
 σέβομαι μὲν τὰ θεῖα λόγια εἰς ὅποιανδήποτε γλῶσσαν, ἀλλ' «ὡς θη-
 σαυρὸν ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν» (ὡς ἐκφράζεται χαριέντως ὁ Δανιὴλ
 Ἰέτιος περὶ τυχόντης τῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ αὐτοῦ Εὐαγγελικῇ ἀποδεί-
 ξει), θαυμάζω δὲ καὶ τὸν ἐπὶ ἐρευνῇ ἀληθείας ζῆλον καὶ πολυμάθει-
 αν τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ ἱερομονάχου
 Κυρίου Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Ἐπιθυμῶ ὁμῶς καὶ δικαιοτέρας καὶ ἀ-
 μεροληπτοτέρας, καὶ πρὸ πάντων ἡπιωτέρας κρίσεις. Τὸ ἀμάρτημα
 καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οἷονεῖ γεννεὰ ὄφρων ἢ ἐχιδνῶν, ἐφ'
 ὅσον παρορῶνται, ὡς σμικρὰ, χρόνῳ κατκλιτῶσιν εἰς μέγεθος δρα-
 κόντειον· τί οὖν ποιητέον εἰς σωτηρίαν τῆς κοινωνίας; Ἰδοὺ τὸ δόγ-
 μα μου· ὀφείλει ἡ Κριτικὴ ἔτι καὶ μικρῶν ὄντων συντρίβειν αὐτῶν
 τὰς κεφαλὰς τῇ βχεῖα σφύρα τῆς ἀληθείας· εἰς ὅπερ πέπειται ἐ-
 χεῖν σύμφωνον καὶ πάντα ἄλλον ἔμπρονα, καὶ αὐτὸν τὸν κύριον Θεό-
 κλητον Φαρμακίδην.

Ἐγράφη Αὐγούστου ἀρχομένου τοῦ ΑΩΜ.

ὑπὸ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ Ἱατροῦ.

« Πάντα τοίνυν τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ προφερόμενα
ὡς δόκιμον δέχου χρυσίον πεπυρωμένα τῷ θεῷ τῆς
ἀληθείας πνεύματι. Τὰ δὲ ἔξω ταύτης περιφερόμενα,
εἰ καί τι ἔχει πιθανὸν πρὸς σεμνότητα, τοῖς ἔξω τῶν
σῶν ἀγώνων ζητεῖν καὶ τηρεῖν καταλίμπανε· οἷς
κόμπος λέξεως μᾶλλον ἐσπούδασται, ἢ καὶ μύθους
τινάς ἀναπλάττειν αἵρέσεων. »

Ἰσίδ. Πηλουσ. Βιβ. α. Ἐπιστ. τξθ.

σαν τὴν ἀναγραφὴν, ἀλλὰ μόνον τὰ τοῦ Νόμου· γ'. ὅτι τὸ, οὐκ ἔφθη λαβεῖν (διὰ θάνατον ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν) περιορίζεται μόνον εἰς τὸ— ἐκείνος— χωρὶς τοῦ ἐγγίξειν ἢ ἄπτεσθαι τῆς ἀπαρτίσεως τοῦ ἔργου· καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ τὴν φράσιν σημαίνει, ὅτι αὐτὸ μὲν κατηρτίσθη, ἐκεῖνος δὲ, ὅστις ἂν ᾖ, οὐκ ἐπρόφθασε λαβεῖν αὐτὸ τέλειον. Ἐὰν δὲ παραφρασθῇ τὸ οὐσιῶδες μέρος τῆς περικοπῆς, σαφέστερος γενήσεται ὁ λόγος· « οὐδὲ γὰρ πᾶσαν ἐκεῖνος ἔλαβε τὴν ἀναγραφὴν, ἀλλ' αὐτὰ μόνον τὰ τοῦ Νόμου ἔφθασαν παραδοῦναι οἱ πεμφθέντες κτλ. » (α) ὅπου ὁρᾷς, ὅτι καὶ ἐν τῇ πρώτῃ φράσει καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἡ παρουσία τοῦ, « ἔφθη » ἢ « ἔφθασαν » σημαίνει πάντως ἀντιπερίπτωσιν τινά, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ, ἐκ μέρους τοῦ λαβόντος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐκ μέρους τῶν πεμφθέντων μεταφραστῶν, κωλύσασαν τὸ λαβεῖν πᾶσαν τὴν ἀναγραφὴν. Μένει ἤδη ἐξετάσαι, εἰ μετὰ τὸ συμβᾶν αὐτὸ, ἤγουν μετὰ τὸ μὴ φθάσαι τὸν Ἀρχιερέα ἢ τὸν Βασιλέα λαβεῖν πᾶσαν τὴν ἀναγραφὴν, τὸ ἔργον ἐξετελέσθη ὁλόκληρον κατὰ τὴν πρόθεσιν, ἢ οὐ. Ἀλλὰ γὰρ, ὅτι μὲν ὁ θάνατος τοῦ Ἐλεαζάρου οὐδεμίαν ἐπέφερεν ἂν διακοπὴν τοῦ ἔργου, πρόδηλον· ἡ μὲν γὰρ θέλησις καὶ δαπάνη τοῦ Βασιλέως ἦν· ἡ δ' ἐπ' αὐτὸ ἄδειχ τοῦ Ἀρχιερέως ἔφθη δοθεῖσα· ὅτι δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἦν ἀδύνατον ἐμποδίσαι τὸ ἔργον, ἐντεῦθεν σκέψαι, ὅτι ὁ θανὼν, ἢ ὁ μὴ φθάς λαβεῖν πᾶσαν τὴν ἀναγραφὴν, ἦτοι Πτολεμαῖος ὁ Σωτὴρ ἦν, ἢ ὁ Φιλάδελφος· οὐ γὰρ ἂν εἴη ἄλλος. Ἀλλ' ὅτι ὁ Φιλάδελφος μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δαφιλέστερος ἀσυγκρίτῳ λόγῳ καὶ μεγαλοδωρότερος ἐφιλοτιμήθη περὶ τὴν συλλογὴν καὶ μετάφρασιν παντοδαπῶν καὶ ἑτερογλώσσων βιβλίων, πρόδηλον ἐξ ὧν τε ἄλλοι πολλοὶ συνέγραψαν περὶ τὸ φιλόμουσον τοῦ παραδόξου τούτου Ἕλληνας ἀνδρός· καὶ ἀφ' ὧν χ' ἡμεῖς σεσημειώκα-

(α)· Σημαῖου δ' ὅτι πολλάκις, (πλὴν οὐκ ἐνταῦθα), τὸ Νόμος οὐ μόνον τὸν Νόμον σημαίνει, ἤγουν τὴν Πεντάτευχον, ἀλλὰ συλλήβδην καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὰ ἀγιογραφα, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁ Ἰώσηπος (Ἰουδ. Ἀρχ. β. II). λέγει τὸν Νόμον καὶ ἄλλα, καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ « τῶν Εβραίων τὰ βιβλία. » Ἔτι καὶ μέχρι τῆς σήμερον οἱ Ἀνατολικοὶ **ورات** κατὰ τύπον πληθυντικὸν ἐκ τοῦ Εβραϊκοῦ **קריה** προσαγορεύουσι πάντα τὰ τῶν Εβραίων βιβλία, πλὴν τῶν Ψαλμῶν. Καὶ ἡμεῖς δὲ Παλαιὰν Διαθήκην λέγοντες συμπεριλαμβάνομεν τὰ μέχρι τοῦ Κυρίου κανονικά Βιβλία.

ἀπὸ τοῦ προηγηθέντος « καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς Σωτῆρα ; » ὡς δ' ἐπ' ἀνάληψις ἐμφατικὴ τῆς προσωπικότητος, ἄφατον ὕψος ἔχει.

β'. Σύγκρινε δὲ τοῦτο τὸ ῥητὸν τοῦ Ἠσαΐου πρὸς τὸ τοῦ προφήτου Ὡσιέ ιά, 1 — κτλ. ὅπου εὐρήσεις κατὰ παραλληλίαν ἐπαναλήψεως καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν λύτρωσιν καὶ τὸ ἀναλαβεῖν καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐλευθερίαν αἰνίσκονται, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀχαριστίαν διὰ τὰς προσωπικὰς γενομένας ἀντιλήψεις, τὴν μελετωμένην παιδείαν καὶ πάλιν τὴν πατρικὴν εὐσπλαγχνίαν κ.τ.λ. ἀλλαμὴν παρ' ἐκείνῳ αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ εἰσάγεται ὡς Σωτὴρ « Ἐγὼ ἠγάπησα αὐτὸν καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ » καὶ πάλιν « Ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραΐμ » ἄρα κἀνταῦθα εἰμὴ μόνον ὅτι τριτοπροσώπως ἐκφράζεται « τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡγουν αὐτός του — αὐτός ». Ταῦτα δ' ἀμφοτέρω παρωδοῦνται εἰς τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δευτερονομίου λβ'. 6—12 « Ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε ; οὐτῷ λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός ! Οὐκ αὐτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἐπλασέ σε ; Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσί σοι — Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ (α) — Καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ· σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ — αὐτάρκησεν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ διεφύλαξεν αὐτούς ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ . . . — . . . καὶ ἀνέλαβεν αὐτούς ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ — Κύριος μόνος ἤγεν αὐτούς . . . ὥστε κἀνταῦθα ὁ αὐτός Κύριος

(α) Ὁ Κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης μὲ τὸ αὐτὸ κῦρος καθήψατο καὶ τοῦ . . . « ἔστησεν ὅρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ » διότι τὸ Ἰουδαϊκὸν φέρει « κατὰ ἀριθμὸν υἱῶν Ἰσραὴλ. » Ἀλλ', ὡς δοκεῖ τὴν τοιαύτην τοῦ χωρίου ἐπίληψιν ἀνετάστως παρέλαβεν ἀπὸ τοῦς κριτικοῦς, ἄνευ μελέτης τοῦ καιμένου. τίς γὰρ ἀδέκαστος οὐχ ὁρᾷ ἐκ τῆς συνεπείας τοῦ λόγου, ὅτι ὁ νοῦς τοιοῦτός τίς ἐστίν· ἡγουν ἐν τῷ διαμερισμῷ τῶν ἔθνων ἐκάστω μὲν αὐτῶν διέταξεν ὁ Θεὸς ἀγγέλους, οἰοναὶ φύλακας· τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰσραὴλ αὐτὸς ἐαυτῷ ἀφωρίσατο « καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ. » καὶ αὐτὸς μόνος σώζει αὐτούς ; « Κύριος μόνος ἤγεν αὐτούς » διὸ οὔτε Ἀγγελος προσώπου ἔσωσεν αὐτούς, ἀλλ' « αὐτὸς ἔσωσεν αὐτούς. »

λέγεται σωτήρ καὶ οὐκ ἄγγελος προσώπου.»

γ'. Ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται ἐπ' αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἀναφέρουσι τὴν ἐλπίζομένην σωτηρίαν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ πρόσωπον Ἀγγέλου· οὕτω ψάλλει καὶ ὁ Προφητὰνὰξ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ π'. ὅπου τὸ **יְהוָה יְהוָה** ἡγουν τὸν «ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου καὶ σωθησόμεθα» τρεῖς ἐπαναλαμβάνεται ὡς Διάψαλμα, ἡγουν «ἐπιφάνηθι καὶ σωθησόμεθα.» Πάντως δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας τοῦτ' αὐτὸ ἐμπλέκει εἰς τὴν τοῦ Δευτερονομίου ἔκφρασιν «οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς (τὸ πρόσωπον αὐτοῦ) ἔσωσεν αὐτούς.» τωόντι δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία οὐκ ἐπιφάνειαν ἀγγέλου, ἀλλ' ἐπιφάνειαν Θεοῦ ἐορτάζει, ὡς σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ «ἐπεφάνη ὁ Σωτήρ» ψάλλει ὁ ἱερὸς Ὑμνωδός.

§ 7. Ὡστε Α'. Ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ Ἐκκλησία οὐ μόνον οὐ πρέσβεύει ἐπταισμένην καὶ διεφθαρμένην τὴν τῶν Ο'. μετάφρασιν· ἀλλὰ καὶ προτιμᾷ αὐτὴν ὡς ἀπταιστοτέραν, ἔς γε τὰ τῶν μεταγραφῶν παροράματα, τοῦ νῦν Ἰουδαϊκοῦ κειμένου τῆς Μασώρας· διὸ καὶ ἐπ' ἐκκλησιαστικὰς εἰς τὰς συνάξεις τῶν πιστῶν αὐτὴν μόνην ἀναγνώσκει, ὡς λόγον Θεοῦ ἀπταιστον καὶ διδάσκαλον εὐσεβείας, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἔθος. Β', Ὁ Ἰώσηπος οὐ μόνον οὐ λέγει ὅτι μόνην τὴν Πεντάτευχον μετέφρασαν οἱ Ο'. ἀλλὰ καίπως βεβαιοῖ, ὅτι ἔργον μὲν αὐτοῖς ἐπετέθη ἡ ἀπόδοσις τῆς ἀναγραφῆς ἀπάσης τῆς Παλαιᾶς, (ἥτις καὶ εἰς τέλος ἤχθη) ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἔφθη λαβεῖν. Γ'. ὅπερ καὶ τὸ θέμα τῆς γραφῆς. Τὸ ἀληθινὸν κείμενον τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἐστὶ **יְהוָה יְהוָה** «οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ (αὐτὸς) ἔσωσεν αὐτούς. ὥσπερ καὶ ἐν Κεφ. λγ'. 22. τοῦ αὐτοῦ προφήτου τὸ Ἰουδαϊκὸν κείμενον συμφώνως τῷ τῶν Ο'. φέρει «Κύριος. αὐτὸς σώσει ἡμᾶς» ὅπου ὁράται ἡ παραλληλία τῶν χωρίων καὶ ἐκ τοῦ κριτικῆς, καὶ ἐκ τοῦ εἶνα: (λαὸν) Βασιλέως κ.τ.λ. Καὶ αὕτη ἡ τοῦ ἡμετέρου λόγου πρόθεσις.

§ 8. Φθάσας εἰς τὸ τέλος ὀφείλω πιστῶσαι πάντα ἀναγνώστην, ὅτι οὔτε ἐκ κλήσεως, οὔτε ἐξ ἐπαγγέλματος ὢν θεολόγος, οὐδεμίαν

Ὁ Γάλλος Δαυὶδ Μαρτῖνος. Et dans toute leur angoisse il a été en engoisse; et l'ange de sa face les a délivrés. « Καὶ ἐν πάσῃ αὐτῶν θλίψει ἐγένετο ἐν θλίψει· καὶ ἄγγελος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἔσωσεν αὐτούς. »

Ὁ Ἄγγελος — In all their affliction he was affected; and the angel of this presence saved them. « Ἐν πάσῃ αὐτῶν θλίψει αὐτὸς ἐθλίβη· καὶ ὁ Ἄγγελος τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἔσωσεν αὐτούς. » Ἀλλ' ὁ ἱερώνυμος πᾶν τὸυναντίον In omni tribulatione eorum non est tribulatus. « Ἐν πάσῃ θλίψει αὐτῶν οὐκ ἐθλίβη » ἐστὶ ἡ τοῦ Μοντάνου μετάφρασις ἄλλως ἔχουσα ἀνεφέρθη κατ' ἀρχάς· « ἐν πάσῃ θλίψει αὐτῶν οὐ θλίψις. » καὶ κατ' αὐτὴν ἐποίησαν καὶ τὴν εἰς τὸ Ἀραβικὸν μετάφρασιν ἐν ἐτέρᾳ διαφορᾷ **في كل ضيقهم ليس**

متصيقا وملاك وجهه خاصهم « Ἐν πάσῃ θλίψει αὐτῶν οὐκ ἦν ὁ θλιβόμενος· καὶ ἄγγελος προσώπου αὐτοῦ ἔσωσεν αὐτούς. » Ὁ Λουθηρος, ἐξ οὗ ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἄγγελος, συνιδὼν τὸ ἀσυμβίβαστον ἀφείλετο ἐκ μέσου τὴν ἄρνησιν **N** ἂντικαταστήσας, ὥς εἰκάζεται ἐκ τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ, δοτικὴν ἀντωνυμίας **I**, καὶ εἰσάγων οὕτως ἴδιον ἑαυτοῦ καὶ κεείμενον καὶ νόημα· πόθεν δὲ ὁδηγούμενος, οὐκ ἔχω εἰπεῖν βεβαίως, εἰμὴ τὴν διάφορον ἀνάγνωσιν τὴν φερομένην ἀνέκαθεν δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι πρῶιμώτατα ἐγνώσθη ἡ διαφθορὰ τοῦ χωρίου, καὶ ἐζητήθη ἡ ὁποιαδήποτε θεραπεία αὐτοῦ.

β'. 1. Ἄγγελος προσώπου οὐδαμοῦ λέγεται ἐν τῇ Γραφῇ· ἄγγελος δὲ παριστάμενος προσώπῳ ἢ πρὸ προσώπου, ἢ καὶ πορευόμενος εὗρηται, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἄγγελοι λειτουργικά εἰσι πνεύματα, οὐδ' ἂν ἀποδεχθεῖεν τοῦτο οἱ ἐκ τῶν χριστιανῶν τὴν Μασώραν ὑπερασπιζόμενοι. Τὸν δὲ παρὰ τῷ αὐτῷ Προφῆτῃ (θ' 6.) « Μεγάλης βουλῆς ἄγγελον » ἐκτὸς τοῦ μὴ εἶναι « ἄγγελον προσώπου αὐτοῦ » ἡ Μασώρα ἀγνοεῖ παντάπασιν· ἐλλείπει γὰρ ἐκ τοῦ Ἰουδαικοῦ ἡ τοιαύτη ρῆσις.

2. Τὸ ἐπιχειρηματίζειν ἐκ τοῦ τῆς Γενέσεως ἀγγέλου, οὗ τὸ ὄνομα λέγεται **יִרְמְיָהּ** καὶ τοῦ δοθέντος τῷ τρόπῳ ὀνόματος **לְיִרְמְיָהּ** « πρόσωπον, ἢ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

ἐπιφάνεια Θεοῦ, (Ir. Falkow. ubi sup. L. II. c. II. § 14.) ἐκτὸς τοῦ εἶναι τὸ ἐπιχείρημα ἐκ τῶν πόρρω, ἔχει καὶ τὸ μέγα ἐλάττωμα, ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἰακώβ· ἐν ᾧ τὸ προφητικὸν χωρίον, ὡς ὁψόμεθα, διὰ τὴν εὐαγγελιζομένην σωτηρίαν καὶ διὰ τὴν ὀνειδιζομένην ἀχαριστίαν, καὶ διὰ τὴν ἀπειλουμένην παιδείαν, καὶ πάλιν διὰ τὴν πατρικὴν εὐσπλαγχνίαν ἀναφέρεται, ὅθεν καὶ εἴληπται, εἰς τὰ τῆς Ἐξόδου, καὶ ιδίως εἰς τὸ τοῦ Δευτερονομ. λβ'.

3. Οὐμὶν ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐπταισμένη ἡ ἰδέα· οὔτε γὰρ ἐν τῇ εἰς τὸν Ἀβραάμ κατὰ τὴν δρῦν τὴν Μαβρῆν γενομένῃ ἐπιφαιεῖα τοῦ Θεοῦ (Γεν. ιη.) ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν τὸν λεγόμενον **יְהוָה** ἡ ἀγγελικὴ ἐμφάνις· λέγεται γὰρ ῥητῶς **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲנִי ה' וְאַתָּה אַבְרָהָם** « καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες ἐστηκότες » καὶ εἰς μόνον τοὺς δύο τοὺς ἔπειτα ἐπὶ Σόδομα πορευθέντας ἀποδίδονται τοῦτο τὸ ὄνομα **וַיֹּאמֶר יְהוָה** καὶ ἦλθον οἱ δύο ἄγγελοι. Ἀλλ' εἰς αὐτοὺς οὔτε ἀνήκει, οὔτε καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἑβραϊκῆς ἀναγνώσεως ἀναφέρουσι τὸ **וַיֹּאמֶר יְהוָה** « ἄγγελος προσώπου αὐτοῦ ». ἔτι καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν πάλιν τοῦ Ἰακώβ παντάπασιν ἐλλείπει ἡ ἰδέα τοῦ Ἀγγέλου· λέγει γὰρ ἡ Γραφή ἅν τῷ Ἰουδαϊκῷ Γεν. λβ'. 24. **וַיֹּאמֶר יְהוָה** « καὶ ἐπάλαισεν ἀνὴρ μετ' αὐτοῦ. » Καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀνθρώπινον ἐμφάνισιν λέγει πάλιν ἡ Γραφή (αὐτόθι 30) **וַיֹּאמֶר יְהוָה** « Καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ **וַיֹּאמֶר יְהוָה** τόπου Θεοῦ (ἡ Θεοπτία), ὅτι ἐώρακα τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Ματαίως δ' ὁ Εἰρηναῖος Φαλκόβσκης ἴσως ἐκ τοῦ Θεοφάνους Προκοποβίκη (αὐτόθι) συσπάδην τάσσει Ἀθανάσιον καὶ Βασίλειον καὶ Κύριλλον καὶ Χρυσόστομον καὶ Αὐγουστίνον κ. τ. λ. Οὗτοι γὰρ οἱ ἱεροὶ ἄνδρες, ὡς μόνην τὴν τῶν Ο'. μετὰφρασιν παραδεχόμενοι, μόνον τὰ κατ' αὐτὴν ἐρμηνεύοντες, ἀγνοοῦσι παντάπασιν τὸν « ἄγγελον προσώπου » τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κώδικος.

Δ.

α. Τὸ **וַיֹּאמֶר יְהוָה** « αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτούς » ἀναφερόμενον μὲν εἰς τὸ ἄγγελος ποίαν χάριν, ἢ ποίαν δύναμιν ἔχει, κεκομμένον

οὖν, ἐροῦμεν ἄρά γε, ὅτι φρόνημα τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦτο; ἄπαγε! ἀλλὰ τούτους μὲν καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν στιγματίζομεν, ὡς δοξασίας ἢ μωρῶν, ἢ πονηρῶν, ἢ διεφθαρμένων καὶ πεισμώνων, ἐγκεκαυτηριασμένην ἐχόντων τὴν συνείδησιν ἀνθρώπων· αὐτὴν δὲ, ὡς θεῖα καὶ ἅγια διδάσκουσιν, παραδεχόμεθα μετὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου.

§ 5 Δεύτερον, ὅτι ψευδὲς παντάπασι καὶ ὃ λέγει περὶ Ἰωσήπου τοῦ Φλαυίου, ὡς γράφοντος δῆθεν, ὅτι οἱ Ο΄. οὐ μετέφρασαν πᾶσαν τὴν Γραφὴν, ἀλλὰ μόνον τὴν Πεντάτευχον· ὁμολογητέον ὅμως, ὅτι τὸ ψεῦδος τοῦτο ἀνήκει εἰς αὐτὸν μόνον ὡς υἱοθετημένον αὐτῷ, κύημα μέντοι καὶ γέννημα Ἰουδαϊκὸν ἐστὶ, ἀνάθρεμμα δὲ νεωτεριστῶν τινῶν ἑτεροδόξων, οἷον τοῦ Βανδάλου, (Ant. Van Dale) καὶ τοῦ Ὁδύου (Humph. Hody.) παρ' ὧν, ὡς συμβαίνει πολλάκις εἰς τοὺς μὴ ἀναγνόντας τὰ πρωτότυπα, ἢ καὶ μὴ νοήσαντας τὰ ἀναγνωσθέντα, διεδόθη τὸ ψεῦδος εἰς πολλούς· ὅθεν καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Θεοφάνους, ἐξ ὧν ἀνετά-

μενος θεὸν ἀληθινὸν εἶναι ἀσεβὴς καὶ ἄθεος; » ὅθεν καὶ παρακαλεῖ, ἵνα τῷ λύσῃσι τὴν ἀπορίαν. ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπορῶ καὶ παρακαλῶ, ἵνα μου λύσῃ τὴν ἀπορίαν. διὰ τὸ δὲν κηρύττεται προστάτης ἀπ' εὐθείας τῆς εἰδωλολατρείας μᾶλλον, ἢ τοῦ ψευδωνύμου θεοσεβισμού· αὐτὴν γάρ, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν, ὡς λέγει αὐτὸς, τοῦ τῶντι χρυστοῦ τὴν γλῶτταν Ἰωάννου, ὁ Παῦλος κηρύττει καὶ διδάσκει εἶναι εὐσέβειαν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἢ εἰς τὸν ἄγνωστον Θεὸν λατρεῖα ἦν εὐσέβεια· μόνος γάρ ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων ἦν καὶ ἐλέγετο Ἄγνωστος.

..... et dedita sacris Incerti judæa Dei

(Lucan. Farsal. lib. II. c. 592)

« Καὶ ἡ ἀφιερωμένη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ Ἰουδαία. » ἐγνώρισε δὲ εἰς πάντας αὐτὸν ὁ Παῦλος Τρισυπόστατον· καὶ ἐπειδὴ αὐτός ἐστιν ὁ μόνος Θεὸς (Α. Τιμόθ. α'. 17.) καὶ ἀκολουθῶς ὁ ἀληθινὸς Θεός, ἡμεῖς τὸν ἄλλον θεὸν, τὸν ἀπεναντίας τοῦ μόνου καὶ Τρισυποστάτου, τὸν ὀνομαζόμενον ὑπὸ τοῦ Κ. Θεοκλήτου Φαρμακίδου « ἀληθινὸν θεὸν, οὐχὶ τρισυπόστατον, » τοῦτον μὲν θαρρόντως λέγομεν ψευδῆ θεὸν καὶ ἀληθῶς ἀνυπόστατον, τὸν δὲ σεβόμενον τοιοῦτον θεὸν, ἀσεβῆ καὶ ἄθεον· ἂν γὰρ ὁ θεὸς μόνος ἐστὶ, καὶ οὕτως ἐγνώσθη τρισυπόστατος, ὁ μὴ δεχόμενος τοῦτον οὐκ ἔχει θεὸν καὶ ἀκολουθῶς ἄθεός ἐστι καὶ ἀσεβής. Οὕτως ἀποφαίνεται καὶ ἡ Γραφή (Α. Ἰωάν. δ. 4.) « Πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶ. » οἱ γὰρ τοιοῦτοι, κατὰ τὸν Παῦλον (Ἐφεσ. β. 12), εἰσὶ « χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἌΘΕΟΙ, ἐν τῷ κόσμῳ. »

μεν ἐν τῷ προμνημονευθέντι Γεύματι, καὶ ἰδίως ἐν τῇ Παρεκβολῇ εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν Βιβλιοθήκην· πῶς λοιπὸν τὸ πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀρχθὲν τοσαύτη δαπάνη καὶ ἐπιμελεία ἔργον αὐτὸς ἀμελῶν, ἥττιον ἂν ἐδόκει φιλόμουσος; Ἄλλως τε ὁ κοινὸς λόγος αὐτὸν θέλει καὶ ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν τοῦ ἔργου· πῶς ἂν τις εἴποι λοιπὸν ἀμελήσαντα αὐτὸν τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀναγραφῆς; Ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι ὁ Φιλάδελφος ἦν ὁ μὴ φθὰς λαβεῖν πᾶσαν τὴν ἀναγραφὴν· καὶ αὐτὸν μέντοι διεδέχθη ὁ Εὐεργέτης ἀνὴρ ὁμολογουμένως καὶ ἀληθῶς εὐεργέτης τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ εὐλαβέστατος εἰς τὸν Ἄγνωστον καὶ ἀκατονόμαστον Θεὸν τῶν Ἰουδαίων. «Καὶ γὰρ ὁ τρίτος Πτολεμαῖος ὁ λεγόμενος Εὐεργέτης, κατασχὼν ὅλην τὴν Συρίαν κατὰ κράτος, οὐ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ θεοῖς χαριστήρια ἔθυσεν, ἀλλὰ παραγενόμενος εἰς Ἱεροσόλυμα, πολλὰς, ὡς ἡμῖν νόμιμόν ἐστιν, ἐπετέλεσε θυσίας τῷ Θεῷ, καὶ ἀνέθηκεν ἀναθήματα τῆς νίκης (Ἰώσ. Β'. κατὰ Ἀπίωνος § 5).» Πῶς οὖν τοιοῦτος ὢν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ τρίτος Πτολεμαῖος, ἡμέλει ἂν τὴν ἀρχθεῖσαν μετάφρασιν τοῦ Νόμου, καὶ τὴν ἀγαθὴν ταύτην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρόθεσιν κατεφρόνει, ἄλλως τε αὐτὸς ἐκείνου πλειότερον χρηματίσας φιλοῖστωρ καὶ φιλόβιβλος; Κατ' οὐδένα οὖν τρόπον ὁ Ἰώσηπος οὔτε λέγει ῥητῶς, οὔτε δίδει λαβὴν ὑπονοίας δι' εὐλόγου ἐπαγωγῆς, ὅτι οἱ Ο΄. ΜΟΝΟΝ ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΝ ἡρμήνευσαν, ὡς διὰ τετραγωνικῶν γραμμάτων τὸ χώνει εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν ὁ Ἱερομόναχος κύριος Φαρμακίδης.

Ἦδη οὖν ἀπορῶν ἐρωτήσεις, πόθεν ἔλαβον οἱ νεωτερισταὶ ταύτην τὴν ἔννοιαν; ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἐν τῷ προῤῥηθέντι ἡμετέρῳ πονήματι σεσημειώκαμεν· διὰ τί; διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς αἱρέσεως, εἰς ἣν πρόσκεινται. Ἀλλ' ὁ Θεοφάνης πόθεν; Ἐκ τοῦ συμβαίνειν ἐνίοτε εἰς τοὺς μὴ πάντα καθ' ἑαυτοὺς ἐρευνῶντας ἀπατᾶσθαι παρὰ τῶν δοκούντων εἶναι φιλαληθῶν· ἀλλ' ὁ Εἰρηναῖος πόθεν; ἐκ τοῦ γράφειν καθ' ὑποβολὴν τοῦ Θεοφάνους· ἀλλ' ὁ κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης πόθεν; ὦ, τοῦτο ἀπορῶ καί γώ! ὡς δ' ἐκεῖνος ἐνδοιάζων προσμένει ἀπ' ἄλλων τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας αὐτοῦ περὶ τῶν δυσωδῶν ἀναμασσημάτων τοῦ κυρίου Θεοφίλου Καΐρη· περὶ ὧν ἥρκει μόνον ἔχειν ὑγιᾶ ὁσφρησιν καὶ μὴ εἰθισμένην εἰς δυσωδίαν, ἵνα κρίνη καὶ ἐκ πρώτης προσβολῆς ἀπο-

Φαρμακίδης. Αἱ ἀναγνώσεις τῶν θείων Γραφῶν ἐπ' ἐκκλησίας γίνονται κατ' αὐτήν· καὶ ἀνίσως ἐπίστευεν αὐτὴν ἡμαρτημένην, ὡς λέγει ὁ κύριος Φαρμακίδης, χρέος ἱερὸν αὐτῆς ἦν ἂν, ἵνα μὴ διδάσκη τὸν λαὸν ἡμαρτημένως. Ἄλλ' ἀπέχει πολὺ καὶ πάμπολυ τῆς ιδέας ταύτης. Τὸ δὲ τὸν Κύριον Θεόκλητον Φαρμακίδην μνημονεύειν τοῦ ἐν μακαρίοις Θεοφάνους, ὅπως δῆθεν καταπλήξῃ, οὐκ ἀχίλλειον τὸ ἐπιχείρημα· ὅπου ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ τοῦ θείου Ἱερωνύμου τὴν γνώμην, καὶ Ἁγίου ὄντος, κατεδίκασε διὰ τε στόματος ἄλλου ὁμογλώστου αὐτοῦ Ἁγίου, τοῦ Λύγουστίνου, (De Civit. Dei lib. XVIII. c. XLIII. καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς) καὶ διὰ τῆς ἐν σιγῇ ὑπεροψίας τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὡς ἀπλοῦ φιλολογικοῦ πόνου. Ἡ δὲ γνώμη ἐνός τινος τοῦ δεῖνος θεολόγου ἢ τοῦ δεῖνος περὶ τούτου κανόνα οὐ ποιεῖ· « Ἐπισφχλεῖς γὰρ αἱ τῶν θνητῶν ἐπίνοιαι » καίτοι καὶ ἁγίων (Irin. Falkowski Christ. Orthodoxæ Theologiæ compendium lib. III. c. XIII § 61), μήτι γε θεολόγων. Καὶ τὸ παράδειγμα παρὰ πόδας· ὁ Ἱερομόναχος κύριος Θεόκλητος Φαρμακίδης ἔξεως ὢν Θεολογικῆς, ὡς ὁ ἴδιος σημνύνεται, καὶ μάλιστα χρηματίσας διδάσκαλος τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, καὶ δὴ καὶ ἀσχάλων πολὺ, ὅτι οὐ θεολογίας, ἀλλὰ φιλολογίας ἀνεδείχθη διδάσκαλος, ἔτι καὶ μετὰ τὴν καταδίκην τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ὑπερασπιζόμενος τὴν τῷ ὄντι μωρολογίαν τοῦ Κυρίου Θεοφίλου Καίρη, ἔμετον μὲν οὖσαν ἔωλον τῶν πρὸ αὐτοῦ δοκησισέφων, προσφερόμενον δ' ἄρτι κεκαρυκευμένον ὁωρικῶς, ὡς ὅψον πρόσφατον καὶ ἡδύ, κατὰ γε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γεῦσιν, καὶ εἰς δαιτυμόνας, τολμᾷ, μηδὲλως αἰδούμενος καὶ τὸν τίτλον, ὃν σφετερίζεται Θεολόγος καὶ Ὁρθόδοξος, παρερμηνεύειν σοφιστικῶς καὶ τὸν Παῦλον, εὐρίσκει δὲ καὶ τὸν Χρυσόστομον σύμφωνον εἰς τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Κυρίου Καίρη (α). Τί

(α) Ἰδὲ πῶς ἐκφράζεται περὶ ταύτης τῆς μωρολογίας σελ. 193 « Ἄλλ' ἡ καινὴ τοῦ Κυρίου Καίρη θρησκεία ὠνομάσθη θεοσεβισμός διὰ τὴν εἰς ἓνα μόνον Θεόν, ὅχι τρισυπόστατον, πίστιν· καὶ ὁ θεοσεβισμὸς εἶναι τῷ πράγματι ἀσεβεία καὶ ἀθεΐα. Εἰς τὴν ἐξήγησιν ταύτην τοῦ θεοσεβισμού ἐδείξα ἀμφιβολίαν, καὶ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην μ' ἔρριψεν ὁ τῷ ὄντι χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης.... Ἄν λοιπὸν ὁ Παῦλος καὶ αὐτοὺς τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ ἐπομένως ἀσεβεῖς Ἀθηναίους εἶπεν εὐσεβεῖς, πῶς ὁ σεβό-